

8. Жезицький В.Й. Політичні репресії на Поділлі в 20–30-х рр.: загальні тенденції і регіональні особливості: дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – історія України. Київ, 1997. 182 с.
9. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920 – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. Київ: Глобус, Вік; Едмонтон: Канад. ін-т укр. студій Альберт. університету, 1992. 176 с.
10. Коляструк О.А. Матеріальне становище наукових працівників Кам'янець-Подільського на початку 20-х рр. ХХ ст. (за матеріалами фонду 331 ЦДАВО України) // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. Т. 15. С. 432-441.
11. Лазебник Ю. Інтелігенція й інтелігентність. Київ, 1998. № 7-8. С. 126-136.
12. Марусик Т.В. До питання щодо дослідження поняття «інтелігенція» в історіографічній думці // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. Т. 7 (9). С. 69-75.
13. Прокопчук В.С. Наші земляки – жертви харківського процесу в справі Спілки визволення України // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. Т. 5 (7). С. 286-295.
14. Ричка В.М. Загублене життя (П.Г. Клепацький) // Репресоване краєзнавство (20–30 роки). Київ: Рідний край, 1991. 492 с.
15. Телячий Ю.В. Поняття «інтелігенція» в історичній та довідковій літературі // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. Т. 7 (9). С. 91-98.
16. Шаловал Ю.І. У ті трагічні роки: сталінізм на Україні. Київ: Політвидав України, 1990. 143 с.

А. А. Михайлик

Политические репрессии против интеллигенции на Подолье в 20-е годы ХХ в.

Статью посвящено политическим репрессиям против интеллигенции на Подолье в 20-х гг. ХХ в. Определяются особенности отношения коммунистической власти к представителям научно-образовательной интеллигенции и студенчества в период утверждения большевизма, приводятся примеры преследования и наказания ее представителей.

В силу многих политико-социальных, экономических и культурных факторов этот общественный слой рассматривался советским руководством как оппозиционный или даже враждебный. В результате был взят курс на ограничение общественной, научной и культурной деятельности интеллигенции, начались попытки поставить ее под контроль официальных идеологических институтов.

В статье приводятся примеры репрессий в отношении представителей гуманитарной интеллигенции на территории Подолья, выясняются региональные особенности деятельности карательных органов, определяются формы и методы давления на интеллигенцию в период утверждения советской власти в Украине (начало 20-х гг. ХХ в.) и в период развития сталинского тоталитаризма (конец 20-х гг. ХХ в.).

Ключевые слова: интеллигенция, репрессии, Подолье, карательные органы, коммунистическая власть, высшие учебные заведения, образование.

Arthur Mikhailyk

Political repression against the intelligentsia in Podillya in the 20s of the 20th century

The article is devoted to political repression against the intelligentsia in Podillya in the 1920s. XX century. Specific features of the relationship of communist power to representatives of the scientific and educational intelligentsia and students during the Bolshevik period are stated, examples of the persecution and punishment of its representatives are given.

Due to many political, social, economic and cultural factors, this social stratum was viewed by the Soviet leadership as oppositional or even hostile. As a result, a course was taken to restrict the social, scientific and cultural activities of the intelligentsia, and attempts began to put it under the control of official ideological institutions.

The article presents examples of reprisals against representatives of the humanitarian intelligentsia in the Podillya region, clarifies the regional peculiarities of the activities of punitive bodies, determines the forms and methods of pressure on the intelligentsia during the period of the establishment of Soviet power in Ukraine (early 20s of the 20th century) and during the period of development Stalin's totalitarianism (the end of the 20-ies of the XX century).

Key words: intelligentsia, repression, Podillya, punitive organs, communist power, higher educational institutions, education.

Отримано: 14.09.2019

УДК 94+327

М. П. Олійник

ВПЛИВ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН НА СУСПІЛЬНІ ПРОЦЕСИ НА ПОДІЛЛІ В 1921-1923 рр.

У статті на прикладі Подільської губернії аналізується вплив зовнішньополітичних відносин на повстанський рух; транскордонне співробітництво у вигляді контрабанди; зусилля більшовиків із залучення на свій бік етнічних меншин краю; з'ясовано ставлення більшовицької влади до іноземців і бажаючих виїхати за межі «радянського краю».

Ключові слова: Поділля, повстанський рух, контрабандистська діяльність, етнічні меншини.

Евакуація відділів Української Народної Республіки з Поділля в листопаді 1920 року фактично означала поразку української національно-демократичної революції. Проте ще впродовж двох років тривали ар'єргардні бої. Україну охопив масовий повстанський рух. У цих умовах важливе значення мали зовнішньополітичні фактори. Чи не найпомітніше вони, зокрема, україно-польські відносини, впливали на Поділля, що зумовлювалося прикордонним розташуванням краю, найпізнішим в Україні – в червні-листопаді 1920 р. – встановленням радянської влади, масовістю і тривалістю антибільшовицького повстанського і підпільного руху, багатоетнічним складом мешканців губернії тощо.

© М. П. Олійник, 2019

Різні аспекти цієї проблеми були досліджені в працях С. Віднянського та С. Мартинова [1], І. Дацківа [2], І. Матяш [3], колективній монографії співробітників Інституту історії України НАН України «Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921-1928)» [4] та інших. Однак до сьогодні відсутні узагальнюючі роботи з даної проблеми.

Метою дослідження є на основі репрезентативної джерельної бази, досягнень історіографії проаналізувати вплив українсько-польських відносин на суспільні процеси на Поділлі в 1921-1923 рр.

Розробляючи плани щодо організації подальшої боротьби за незалежність України та шукаючи для її підтримки союзників, Державний Центр УНР особливе місце відводив Поділлі. Це пояснюється тим, що тут найдовше на українських землях функціонували інститути української демократичної держави та були сильними самостійницькі настрої. Не випадково голова Подільського губвідділення ЧК В. Нікольський в доповіді на адресу ЦК КП(б)У 16 березня 1921 р. застерігав, що з приходом весни можливий посилений розвиток бандитизму¹ [5, акр. 4].

Агентурна діяльність чекістів дозволила їм у червні 1921 р. розкрити низку повстанських організацій, розгромити Всеукраїнський Повстанський Комітет на чолі з отаманом А. Бондаренком, а також штаб призначеного С. Петлюрою старшим на Поділлі полковника Карого-Яворського [6, с.2117-2122]. Успіхам чекістів певною мірою сприяли самі повстанці, які нехтували конспірацією, погано координували свою діяльність. Спроби екзильного керівництва привнести організованість у їхню боротьбу не мали успіху через інтриги, непорозуміння та пасивність серед зарубіжних керівних структур [7, с.94].

Новий імпульс антибільшовицькій боротьбі дав організований Повстансько-партизанський штабом під керівництвом Юрія Тютюнника за підтримки польських спецслужб прорив у липні 1921 р. через радянський кордон на Поділлі повстанської бригади (400 бійців) отаманів Шепеля та Гальчевського, в союзі з якою діяв отаман С. Харченко (Хмара) [8, с.29]. Проте сам Я. Гальчевський писав, що в той час він перебував на Брацлавщині [9, с.94, 114].

Суттєво активізував повстанську боротьбу в краї вересневий «наказ № 11» члена уряду УНР Бондарчука про об'єднання повстанських загонів і їхнє перетворення в регулярні частини [10, арк.27]. У відповідь активізувалися чекісти. У вересні-жовтні 1921 р. вони викрили низку підпільних організацій в краї. Зокрема, в Кам'янці-Подільському – чисельністю 151 особа. Також арештували організаторів підпілля в Кульчиївській і Баговицькій волостях. На думку чекістів, підпільники, за узгодженням із закордонним центром, планували на 15-17 жовтня початок повстання. В жовтні ДПУ розгромило зв'язане між собою підпілля в Проскуріві та Сатанові. В слідчій справі цих організа-

¹ Так більшовицька влада називала повстанський рух, а повстанців – «бандитами».

цій заарештували 150 осіб. Тоді ж у Жмеринці викрили організацію залізничників на чолі з Гурандом, Карпінським, Діденком, Дубовиком, Ісаєвським. Після швидкого слідства трибунал засудив 12 підпільників до розстрілу. В Крижополі чекісти викрили молодіжне підпілля під проводом вчителя Діброва. В слідчій справі арештували 126 осіб [11, арк.3].

Активізація повстанського руху співпала з радикалізацією селянства, яке не приховувало своїх симпатій до повстанців. Це зумовлювалося його невдоволенням посиленням збором продподатку, систематичними крадіжками та грабежами червоноармійців, петлюрівською агітацією. Такі настрої переростали в селянські повстання. Зокрема, в с. Вихрівка Проскурівського повіту воно було спровоковане діями продзагону (розпочалося 14 жовтня) [10, арк.149].

В таких умовах розпочався другий зимовий похід армії УНР. Щоб відволікти увагу більшовиків від основних сил отамана Ю. Тютюнника, на Поділлі рушила група полковника М. Палія-Сидоринського (Палія). 25-26 жовтня повстанці перейшли кордон. Їм вдалося, використовуючи ефект несподіванки, за неповних три дні здолати понад 90 верст і 28 жовтня зайняти Ярмолинці [12, арк.52]. Стрімкий наступ групи Палія створив реальну загрозу захоплення міста Проскурова, де «справа дійшла до евакуації» [13, с.56-57].

Під впливом наступу Подільської групи наприкінці жовтня – на початку листопада 1921 р. вибухнула низка селянських повстань у Проскурівському, Летичівському та Кам'янецькому повітах. Зокрема, в м. Зінькові (за іншими даними – лютому 1922 р.), с. Рихті, с. Савинцях, с. Чернокозинцях [13, с.37, 40, 41, 57; 14, арк.33].

Однак повстання відбувалися розрізнено, без належної координації дій, що полегшило владі їхнє придушення. Наслідком діяльності каральних загонів більшовиків були численні жертви серед мирного населення. Так, у районі Вовковинець Летичівського повіту «на кожному майже хуторі розстріляний за бандитизм той чи інший член сім'ї» [13, с.33]. Не було координації дій і між отаманом Палієм та отаманами, які вже діяли на Поділлі, на що вказував Я. Гальчевський [9, с.159-160]. Така неузгодженість дій призвела до того, що Подільська група, визнавши про поразку отамана Тютюнника, 6 грудня 1921 р. відступила на польську територію [8, с.37].

Від повного розгрому повстанців порятувало настання зими та підтримка населення. Більшість козаків розійшлася зимувати по домівках, а ядру загонів вдалося майже без боїв перезимувати зиму 1921-1922 рр. [9, с. 189]. Скориставшись певним затишшям, чекісти ще більше посилили терор. Так, у грудні 1921 р. в Летичівському та Проскурівському повітах вони ліквідували підпільну організацію «Спілка визволення України». В справі заарештували 70 осіб, з них 60 – розстріляли, а решту ув'язнили до концентраційного табору [14, с.282]. Загалом у Проскуріві відбулося 4 хвили арештів, у ході яких було ув'язнено майже 200 осіб. Багатьох з них розстріляли [15, с.80-81].

Однак репресії не дали бажаного результату. Навесні боротьба відновилася. З метою мобілізації повстанців отаман Оред у квітні 1922 р. провів пропагандистський рейд по території Поділля. Важливе значення для подальшої боротьби мав з'їзд представників повстанських організацій регіону 1 травня 1922 р. в лісі біля Летичева. Він ухвалив організувати Подільську повстанчу групу в складі 10 загонів. Її командиром обрали отамана Я. Гальчевського [9, с.218-219, 247-262].

Щоб зупинити активну підтримку повстанців населенням, влада застосовувала колективну відповідальність – призначала так званих «відповідальних», тобто заручників, а в разі появи біля населеного пункту повстанців – розстрілювала їх. Характерно, що рішення про розстріл заручників ухвалювалося не судом, а повітовою військовою нарадою з наступним затвердженням губернською військнарадою [16, с.154].

Старання чекістів не залишилися без уваги. Наказом № 136 від 13 травня 1922 р. московське керівництво (тобто формально іншої держави) відзначило заслуги чекістів у боротьбі з повстанцями в Україні. Наголошувалося, що виключно чекістськими методами було ліквідовано до 90 % відомих отаманів, розгромлено низку бандитських організацій [17, арк.31]. Проте бажаного результату це не давало. Повстанці продовжували активну діяльність.

Місцеві органи радянської влади охопила паніка. Прямим свідченням цього є висновок Новоушицької повітвійськнаради від 26 липня 1922 р. про те, що «без негайної присадки військ радвлада в повіті впаде» [16, с.144-145]. Тривога передалась і центральній владі. Спираючись на дипломатичний успіх радянської делегації на Генуезькій конференції та Рапальський договір з Німеччиною, на боротьбу з повстанцями в краї було спрямовано не менше 5-ти дивізій кінноти і піхоти, бронепоезд тощо. Загалом понад 50 тис. карателів. Повстанці ж у цей час були фізично та морально виснажені і нерідко піддавалися спокусі отримати мирне життя, прийнявши амністію. В таких умовах продовжувати відкриту боротьбу було б самогубством. Тому, не маючи жодних надій на допомогу з-за кордону та з метою порятунку життя патріотів, повстанці, під загальним командуванням отамана Орла, 2 вересня 1922 р. перейшли Збруч. На початку вересня це ж зробили й інші загони [9, с.339-347].

Щоб не допустити в подолян навіть думки про продовження збройної боротьби, губвійськнарада поставила завдання «негайно ліквідувати залишки банд і провести ретельну чистку серед співчувачого бандитам населення та радаларату, посилити апарат ДПУ присланими працівниками». 11 вересня 1922 р. територію, де діяли повстанці Я. Гальчевського, оголосили спеціальною територією, а перебування там військ розцінювалось як перебування на ворожій території. 13 вересня 1922 р. створили губернську надзвичайну трійку. На підставі її рішень, за офіційними даними, було «розстріляно 580 заручників, а за неофіційними, понад 1000, віком від 17 до 90 років» [18, арк.16, 3-Ззв.; 19, с.23].

Масовий терор проти повстанців поєднувався зі звинуваченнями їх у зв'язках із закордоном. На підтвердження цієї тези Подільський губком КП(б)У наводив перехід 1 липня 1923 р. кордону біля с. Сидорове загоном Гальчевського чисельністю 20 осіб [26, арк.3, 7; 27, арк.10]. Фактично цей прорив став останньою спробою організувати антирадянське повстання на Поділлі. Несприятлива міжнародна кон'юнктура, тотальний терор радянської влади проти мирного населення та амністія повстанцям дозволили більшовикам остаточно зламати опір подолян.

Важливим напрямком зовнішньополітичних зусиль українських урядовців і дипломатів в екзилі була мобілізація міжнародної спільноти на допомогу українцям, які переживали глибоку економічну кризу та голод 1921-1923 рр. Зазначимо, що Подільська губернія практично уникла тоді голоду завдяки 54 % врожайності в 1921 р. і головно – завдяки масовому повстанському рухові. Саме повстанці зірвали план хлібозаготівель (більшовикам вдалося зібрати лише 79,98 % від запланованого) [20, с.27; 21, арк.110]. Зазначимо, що паралельно з «викачуванням» продподатку більшовики обклали всі верстви населення «добровільними» внесками на користь голодуючих російського Поволжя. Загалом з початку кампанії до 15 липня 1922 р. було зібрано 5,8 млн. крб. пожертв і відрахувань і понад 316 тис. пудів зернохліба і відправлено в постраждалі від засухи губернії 286 тис. пудів [22, с.49-51; 23, с.167]. Крім збору допомоги продуктами та грошима, подоляни готувалися прийняти дві тисячі маленьких переселенців [24, арк.105]. Усього ж 10 санітарними поїздами їх прибуло 5957. Зауважимо, що різними хворобами перехворіло 75 % дітей, а 2 % померло [22, с.53-54]. Кількість дорослих переселенців з охоплених голодом регіонів досі не встановлена.

Становище із проведенням хлібозаготівельної кампанії та збором допомоги голодуючим суттєво ускладнилося влітку 1922 р., оскільки значну територію регіону охопила посуха. Місцями були прояви голоду. Надати певну допомогу голодуючим покликаний був Подільський комітет допомоги при Американській організації допомоги (АРА), створений 2 червня 1922 р. під головуванням К. Яримовича [25, арк.15]. Вже до серпня комітети АРА працювали у 80 населених пунктах Поділля, хоч губернія офіційно не була визнана постраждалою від голоду [26, с.114]. Оскільки регіон не мав такого статусу, то 2 серпня 1922 р. рішенням губкомдопгоду розпочали нову продподаткову кампанію. Факт здачі пожертви відмічався у спеціальному «голодному паспорті». Одночасно видавалася квитанція, яку необхідно було здати у відповідний орган влади для відмітки в списках [27, арк. 31]. Загалом збір допомоги постраждалим від голоду губерніям Поволжя та півдня України продовжувався до літа 1923 р.

Одним з результатів негласних домовленостей уряду в екзилі з владою Польщі стало фактичне сприяння мешканцям Поділля в реалізації специфічної форми економічної взаємодії – контрабанди. Оскільки більшовицька влада заборонила будь-яку співпрацю

з сусідніми державами і навіть за виїзд в нейтральну смугу погрозувала арештом і відправленням у концентраційні табори з конфіскацією майна [28]. Проте мешканці краю, рятуючись від украї важкого матеріального становища, змушені були вдавалися до контрабанди. Тим більше, що вони бачили, що «в польських селах і містечках на кордоні ціни на худобу і хліб вдвоє і троє вищі, ціни ж на фабрики значно дешевші» [29, арк.108].

Масштаби контрабанди були такими, що у прикордонній смузі організовувалися відділення найбільших польських фірм, «які ставили собі за мету, не зупиняючись ні перед якими затратами, вилучити кращу нашу експортсировину з Поділля» [30, арк.53].

У 1923 р. добрий врожай, з одного боку, та «ножиці цін» і податкова політика влади, з іншого, стали причиною стрімкого зростання обсягів контрабанди. За кордон переправляли робочу худобу, квасолю та жири, які обмінювали на промислові товари й продавали, щоб отримати кошти для сплати податку. Тим більше, що там ціни на худобу і хліб були вдвоє і втричі дорожчі, ціни ж на промислові товари значно дешевші [31, арк.94, 108]. Як зазначав Кам'янецький окрвиконком у червні 1923 р., селяни прикордонних сіл ходять на базари та ярмарки тієї сторони навіть не з метою контрабанди, а з метою збуту своєї продукції [32, арк.19, 35зв.].

Звернімо увагу, що радянська влада всіляко намагалася підкреслити свої переваги перед Заходом. Оскільки в зазначений період хвалитися соціально-економічними «перевагами» в прикордонному регіоні було марно, то акцент робився на етнополітику. Всіляко підкреслювалося, що більшовики на Поділлі максимально враховують багатоетнічний склад мешканців краю при формуванні структури органів влади та в їхній практичній діяльності. Для підтвердження вказували на формування в травні 1921 р. при відділах управління губвиконкомів підвідділів по роботі з національними меншинами. На Поділлі створили польську та єврейську секції [33, с.23]. До 14 лютого 1922 р. сввідділи повітвиконкомів були організовані у Вінниці, Кам'янці-Подільському, Могилів-Подільському та Проскуріві; євсекції в наросвітлі – в Жмеринці, Летичеві, Браїлові, Ушиці, Літині; євсекції повітків – у Гайсині та Бершаді [34, арк.118, 403].

Зазначимо, що з метою послабити демографічне перенаселення регіону та знизити напругу міжетнічних відносин, починаючи з 1923 р., була розпочата масштабна загальнодержавна програма переселення, переважно євреїв, на вільні землі півдня України та Криму. Координатором даної роботи виступав з боку держави Наркомат землеробства, а з боку переселенців – товариство землеробських єврейських товариств (ТОЗЕТ). З його допомогою євреї з сіл чи містечок об'єднувалися в переселенські товариства, подавали до окружних земельних відділів заяву на його переселення, губземвідділ узагальнював їх і подавав заявку до НКЗ. Той виділяв на губернію певну кількість нарядів, якими резервувалися конкретні земельні наділи. Згідно плану, в 1923 р. дозволялося добровільне переселення 4000 дворів, з яких: 2500 –

в Одеську губернію та 1500 – в Катеринославську. Зазначимо, що 75 % місць виділили переселенцям з прикордонних округ: Кам'янецької, Могилівської та Проскурівської. Однак уже 22 вересня НКЗ зупинив переселення через вичерпання лімітів, хоч у краї вже були зареєстровані 38 переселенських колективів і 11 ще не були зареєстровані. Найбільшою їхня кількість була на Могилівщині – 20 [35, арк.63, 78, 81, 85-86].

Як прояв гуманізму більшовики показували діяльність з організації репатріації на батьківщину іноземців, яких війна «закинула» на територію УСРР. Цю роботу було покладено на столи іноземців, віз і перепусток повітвиконкомів і місцеві відділи відповідні підрозділи чекістів [36, арк.41зв.]. Зауважимо, що, перш ніж отримати дозвіл на виїзд, іноземці або євреї-подоляни, які хотіли емігрувати в Палестину, мали подавати відповідну заяву, її ретельно перевіряли спецслужби... Коли ж виникали певні ускладнення, перепустку на виїзд можна було отримати за хабар перевіряючому [37, арк.18]. Більш жорсткими були вимоги щодо бажаних переселитися до УСРР. Незалежно від причини такого рішення особа підлягала арешту задля подальшої перевірки на лояльність [38, арк.2].

Отже, можемо зробити висновок, що україно-польські відносини 1921-1923 років певний чином впливали на перебіг суспільних процесів на Поділлі. Зокрема, завдяки їй певній допомозі Польщі повстанський рух тут був наймасовішим на Правобережній Україні та тривав до 1923 р. Саме він зірвав хлібозаготівельну кампанію 1921/1922 року, що дозволило, на відміну від губерній, де більшовики провели її успішно, уникнути масового голоду в регіоні. Окремі прояви голоду в краї допомагали подолати відділення Подільського комітету допомоги при Американській організації допомоги (АРА). На нашу думку, прагнення перетягти на свій бік етнічні меншини, відірвати їх від спілкування з громадянами Польщі чи відмовитися від еміграції до Палестини змусило більшовиків створювати польські та єврейські відділення/бюро в партійних комітетах і радянських органах влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Віднянський С.В., Мартинов С.В. Зовнішня політика України як предмет історичного аналізу : концептуальні підходи та перспективи // *Український історичний журнал*. 2001. № 4. С. 41–57.
2. Дацків І.Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів, 1917–1923 рр. Тернопіль: Астон, 2009. 520 с.
3. Матяш І.Б. Українська консульська служба 1917-1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії. Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. 482с.
4. Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928). Кол. монографія. Т. 1 / відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут іст. України НАН України, 2015. 656 с.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 644. 124 арк.

6. Енциклопедія українознавства; словникова частина: в 10 т. / [гол. ред. проф. Володимир Кубійович, заст. гол. ред. проф. Микола Глобенко]; Наук. тов-во ім. Шевченка; перевид. в Україні. Львів, 1996. Т. 6. С. 2000-2400.
7. Красносілецький Д.П. Антибільшовицький рух селян в Правобережній частині УСРР у 1920-1924 роках. Хмельницький: ХНУ, 2009. 276 с., іл., табл.
8. Савченко В.А. Дванадцять війн за Україну. Харьков: Фолио, 2006. 415 с.
9. Гальчевський Я. Проти червоних окупантів. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. 360 с.
10. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 615. 124 арк.
11. Держархів Вінницької області. Фр. 925. Оп. 8. Спр. 83.654 арк.
12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 2. Оп. 2. Спр. 616 а.276 арк.
13. Політ-економічний опис Проскурівської округи за даними 1930 року / [автор-упорядник, передмова, коментарі М.П. Олійник]. Хмельницький: ХмЦНТЕІ, 2010. 80 с.
14. Україна: хроніка XX століття. Довідкове видання. Рік 1921 / Ольга Мовчан; ред. рада В.М. Литвин (гол.) та інші; ред. колегія В.А. Смолій (гол.) та ін. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. 289 с.
15. Мельгунов С.П. Красный террор в России 1918-1923. 5-е изд. Москва: СП «РУССО» «P.S.», 1990. 207 с.
16. Поділля та Південно-Східна Волинь у перші роки радянської влади (в документах та матеріалах) / [автор-упорядник, передмова, коментарі М.П. Олійник]. Хмельницький: ХНУ, 2008. 268 с.
17. ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 2. Спр. 579. 58 арк.
18. Держархів Вінницької області. Фр. 925. Оп. 8. Спр. 28. 83 арк.
19. Завальнюк К.В., Стецюк Т.В. Червоний смерч над Поділлям. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. 248 с.
20. Гуревич М.Б. Голод та сільське господарство України. Очерк. Харьков: Первая-Гос. Типография им. тов. Петровского Г.И., 1923. 47 с.
21. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1276. 113 арк.
22. Голод та голодомор на Поділлі 1920-1940 рр.: зб. док. та мат. / Обласна редколегія наук.-док. серії книг «Реабілітовані історією» (гол. І.С. Гамрецький, заст. В.П. Лациба, С.С. Нешич та ін.; автори-упоряд.: Р.Ю. Подкур, В.Ю. Васильєв, П.М. Кравченко, В.П. Лациба, І.П. Мельничук, В.І. Петренко. Вінниця, ДП «ДКФ», 2007. 704 с.
23. Поділля в період відбудови народного господарства (1921-1925 рр.): збірник документів і матеріалів / [ред. кол.: І.О. Пшук (відпов. ред.), А.Г. Бабенко, С.Я. Вініковецький та ін.]. Вінниця, 1957. 560 с.
24. Держархів Вінницької області. Фр. 925. Оп. 2. Спр. 35. 302 арк.
25. Держархів Вінницької області. Фр. 925. Оп. 2. Спр. 202. 23 арк.
26. Васильєв В. Політичне керівництво УРСР і СРСР: динаміка відносин центр-субцентр влади (1917-1938) / відп. ред.: С. Кульчицький. НАН України. Ін-т історії України. Київ: Ін-т історії України, 2014. 376 с.
27. Держархів Хмельницької області. Фр. 336. Оп. 1. Спр. 7. 35 арк.
28. Легітимізація більшовицької влади на Поділлі: історія прикордонного містечка Сатанів. URL: <http://www.dahmo.gov.ua/Books/3.doc>
29. Держархів Хмельницької області. Фп. 3. Оп. 1. Спр. 10. 110 арк.
30. Держархів Вінницької області. Фр. 925. Оп. 2. Спр. 34. 68 арк.
31. Держархів Хмельницької області. Фп. 301. Оп. 1. Спр. 1. 28 арк.
32. Держархів Хмельницької області. Фп. 3. Оп. 1. Спр. 44. 129 арк.

33. Чирко Б.В. Національні меншини в Україні (20-30 роки XX століття). Київ: Асоціація «Україна», 1995. 215 с.
34. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1510. 97 арк.
35. Держархів Вінницької області. Фр. 925. Оп. 1. Спр. 404. 114 арк.
36. Держархів Хмельницької області. Фр. 337. Оп. 1. Спр. 70. 165 арк.
37. Держархів Хмельницької області. Фр. 337. Оп. 2. Спр. 2. 62 арк.
38. Держархів Хмельницької області. Фп. 3. Оп. 1. Спр. 6. 78 арк.

М. П. Олійник

Влияние украинско-польских отношений на общественные процессы на Подолье в 1921-1923 гг.

В статье на примере Подольской губернии анализируется влияние внешнеполитических отношений на повстанческое движение; трансграничное сотрудничество в виде контрабанды; усилия большевиков по привлечению на свою сторону этнических меньшинств края; выяснено отношение большевистской власти к иностранцам и желающих выехать за пределы «советского рая».

Ключевые слова: Подолье, повстанческое движение, контрабандистская деятельность, этнические меньшинства.

Mykola Oliynyk

The influence of Ukrainian-Polish relations on social processes in Podillya in 1921-1923

Article, with the example of Podillya region, focuses on influence of the complex foreign policy relations on the processes, which took place in frontier area of Soviet Ukraine in 1921-1923. It emphasizes that these relations had influenced greatly the mass anti-bolshevik rebellion movement in the region, which in essence, represented the remnants of Ukrainian Revolution. The rebellion in Podillya region was the biggest at the Right-bank Ukraine due to connections of its leaders with S. Petliura's military government in exile and assistance of Polish authorities.

The article analyses specific form of cross-border cooperation in Podillya region, i.e. smuggling; its scales, and its perception by the Soviet authorities and by Polish business class.

The author touches upon the desire of Bolsheviks to attract ethnic minorities through establishment of Polish and Jewish bureaus, which aimed, among others, at preventing people from developing foreign contacts.

The article reflects on the attitude of Bolsheviks authority to foreigners and those people, who wanted to move abroad from the «Soviet paradise».

Key words: Podillya, rebellion movement, smuggling, ethnic minorities.

Отримано: 27.10.2019